

Gerçekçi sanattan yana, aydınlanma yolunda, insanın insanı sömürmediği, ayrımcılığın, ayrıcalıkların, din istismarı ve cinsiyetçi yaklaşımların olmadığı, eşitlikçi, barışçıl bir dünya istiyoruz... Tarafsız değiliz...

5199

kez HAYIR!...

5199 Kez Hayır / 1

Yaşam Hakkını Savunuyoruz /2

Tuhaf Bir Kadın (Roman)
Gülay Yeşilipek/ 6

Katılımcı Yorumları
Şükran Ceyhan / 9
İsmail Balıkçı / 10
Aydın Karaküçük / 10
Hüray Kılıç / 11

Hachiko'dan Tarçın ile
Arkadaşlarına (Sinema)
Aydın Karaküçük / 12

Katılımcı Yorumları
Şükran Ceyhan / 16
Suna Can / 16
Ayşe Mutlu / 16

İnsanın Öyküsü
Ayten Yılmaz / 17

Müfredat
Cengiz Öksüz / 21

Sivas Kongresi
Suna Can / 22

Kadının Hakkı (Öykü)
Güldane Bulut / 23

Kitap Tanıtım
Düşünce Tarihi 1
Şükran Ceyhan / 26

Şeytana Mersiye (Şiir)
Nazım Hikmet / 28

YAŞAM HAKKINI SAVUNUYORUZ

Bu satırların yazıldığı günlerde 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu", gelen onca tepkiye karşın yeniden düzenlenerek yasalaştırılmış, ardından da Niğde, Ankara Altındağ ve İstanbul Silivri ve İzmir Seferihisar'da birçok köpek öldürülmüş halde bulunmuştur. Yasadan güç alanlarca bu tip katliamların sürdürüleceğinden endişe etmekteyiz.

Yasa, tasarı aşamasındayken içindeki bir maddede "ötanazi" sözcüğü geçmekteydi. Tasarıyı savunan İktidar Partisi Sözcüsü: "Kuduz riski taşıyan, saldırganlaşmış, tedavi edilme olanağı olmayan, anatomik yapısı bozulmuş, ırksal özelliği nedeniyle sahiplenilemeyen sahipsiz köpeklerin mevcut bakım evlerinin kalitesinin yükseltilmesi amacıyla ötanazi yoluyla hayatlarının son verilmesi noktasında bir imkân tanıyoruz" diyerek bizlere "Asmayalım da besleyelim mi?" sözünün sahibi 12 Eylül diktatörünü anımsatmıştır.

Tasarıya karşı direnenlerin çabalarıyla yasa aşamasında "ötanazi" sözcüğü kaldırılmış yerine 5996 sayılı Veterinerlik Hizmetleri Yasasının 9. Maddesi'nde belirtilen önlemler gelmiştir. Aynı şekilde "sokak hayvanları" da yerini "sokak köpekleri"ne bırakmıştır. Sonuçta sözcük oyunları ile asıl amaç gizlenmeye çalışılmıştır. Nitekim son günlerde yaşananlar da bu konuda amaçlarına ulaşmaya başladıklarını göstermektedir.

Bu yasanın neden yeniden düzenlendiği konusunda farklı düşünceler vardır: Siyasi hesaplaşmalar, son seçim sonuçlarına karşı duyulan intikam isteği, mali açıdan belediyelere yük bindirme isteği gibi... Ancak bunların dışında en çok dikkati çeken neden ise bir ilaç lobisinin olabileceğidir. Çünkü barınaklarda kullanılacak öldürme iğneleri merkezi yönetim tarafından ithal edilecektir.

Evet... Adına "sokak köpekleri" dediğimiz bir sorunumuz var. Yalnızca büyük kentlerde değil, küçük dinence yörelerindeki sokaklarda, çarşılarda, deniz kıyılarında insanların arasında dolaşan irili ufaklı köpek sürüleri görüyoruz. Bakımsız, kirli, zayıf başıboş köpeklerin yaratacağı olası tehlikelerin varlığını kabul etmeliyiz. Ama yine de diyoruz ki, akıldan, bilimden yana insani çözümler üretmek mümkündür. Tıpkı Hollanda, Avusturya, Yunanistan, Çekya, İtalya, Almanya, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Gambiya, Güney Sudan, Hindistan, İsviçre, İzlanda, Libya, Malezya, Meksika, Mısır, Papua Yeni Gine, Slovenya'da olduğu gibi.

Köpekler doğal değil yapay bir evrimle aramıza katılmıştır. Nasıl mı? Köpeklerin 30-40 milyon yıl önce bugünkü kurtlarla ortak bir ara türe dayandığı tahmin ediliyor. 30 cm boyundaki bu türün adı cynodictistir. Evrim sürecinde bu hayvandan mesocyon, tormarctus, canis etruscus vb çeşitli türlere geçişler olmuş ve en sonunda da yakın akrabası olan vahşi kurtlara evrilmiştir. Bu vahşi kurtlar evrim yarasının temeli sayılan doğal seçimle yaşamaktaydı. Yani diğerlerine göre daha zayıf, daha uysal olan kurtlar sürülerden dışlanmakta, yalnız bırakılmakta, ölüme terk edilmekteydi. Ama 30 bin yıl önce insanın ataları olan Homo sapienslerin dünyada küçük kabileler halinde birlikte avlanmaya, yaşamaya başlamasıyla bu zayıf kurtlara bir yardım eli uzanır. Bu zayıf, nispeten uysal kurtların kabilelere yaklaşması, Homo sapienslerin verdiği etleri, yiyecekleri tüketerek kolay bir besin kaynağı bulmaları sonucu insan-kurt ilişkisi başlar. Homo sapiensler de güçlü ve keskin duyularıyla kabileyi korumak, sürüleri gütmek, tehlikeleri erkenden uyararak gibi birçok konuda bu kurtlardan işlevsel olarak yararlanabileceğini öğrenirler. Böylece sürekli uysallaşan, emirlere boyun eğen, insanla arasındaki bağı güçlendiren bu kurtlar diğer vahşi kurtlara nazaran daha fazla beslenir, daha fazla ürerler. Zamanla da vahşi kurtlardan ayrılarak köpek benzeri hayvanların evrimleşmesi mümkün olur.

Köpekler insanla birlikteyken yaptıkları işe, yaşadıkları çevreye uygun fiziksel özellikler kazanarak yapay evrim sürecini geçirirler. Örneğin kutup bölgelerindeki binlerce antik köpek ve kurt iskeleti üzerinde yapılan karşılaştırmalarda köpeklerin omurgasındaki sırt uçlarının yassılaşması köpeklerin sırtlarında ağır yükler taşıdıkları, çenelerinin arka kısmındaki ezici dişlerin de çift olarak eksik olmasının ise kızak çekmek için bir çeşit ağızlık takıldıkları olarak yorumlanmıştır. İnsanlar diş ve omurga yapısı kızak çekmeye daha uyumlu olan köpekleri seçmiş, beslemiş, korumuştur. Bu köpekler hayatta kalmış, üremiştir. Sonucunda, kendilerindeki diş ve omurga yapısını belirleyen ve "uygun" kılan genleri gelecek nesillere daha yoğun aktaran köpekler nesiller içinde kurt yapısından kademeli olarak farklılaşmıştır. Benzeri durumlar birçok coğrafi bölgede gerçekleşmiş, yüzyıllar boyuna köpeklerin yapılarında insanlara yararlı olduğu alana göre değişimler, farklılaşmalar olmuş, köpekler bekçi, av, süs vb sıfatlar almıştır.

Yakın zamanda yapılmış iki bilimsel çalışmaya bakarsak: Birincisi, insanlar ve köpekler birbirlerinin gözlerinin içerisine baktıklarında, iki tarafta oksitosin salgısının artması üzerinedir. Oksitosin, güven bağının kurulması ve sürdürülmesiyle ilişkilendirilen bir hormondur. Örneğin annelerle bebekler birbirlerinin gözlerine baktıklarında annelerle bebek de oksitosin salgılar. Bu teze göre vahşi kurtlardan köpeklere olan evrimsel süreçte köpekler bu bağ kurma biçimini edinmişlerdir. İkinci tez, bir göz kasıyla yapıldığı düşünülen yönlendirme (manipülasyon) tekniğine dayanır. Köpeklerle kurtların anatomileri karşılaştırıldığında gözler hariç tüm kas yapısı aynıdır. Köpeklerin kaşlarının üzerinde küçük bir kas daha vardır. Köpek bu kasla kaşlarını kaldırmakta, gözlerini büyütmekte, yüzüne üzgün bir ifade verebilmektedir. Böylece köpekler acındırma, yalvarma ya da daha sevimli görünme gibi bir duyguyu insana geçirebilmiştir. Yani bu hareketi nesillerine

aktaran köpekler, insanlara yaklaşma ve yaşam alanı kazanma açısından bir yönlendirme (manipülasyon) yeteneği kazanmışlardır.

Günümüzde insanın müdahalesi doğrudan, laboratuvar ortamlarında çılgınca sürmektedir. Bugün 350'den fazla köpek çeşidinin olduğu tahmin edilmektedir. Aslında 100-200 yıl öncesine kadar yapay seçilimle gelebilen köpek çeşidi sayısı dört veya beş iken kapitalistleşen yaşam tarzında insanın yapay amaçlara ve zevklere uygun köpekler üretilir olmuştur. Köpek üretimi ticarileşmiştir. Öyle ki ana amacı dövüştürmek, yarıştırmak, saldırmak, savaşmak olan köpek ırkları üretilmiştir.

Biliyoruz ki köpeklerin insanın toplumsal yaşamında yeri çok önemlidir. Arkeolojik buluntular, yazılı, sözlü kaynaklar en önemli delillerdir. Örneğin tarih öncesi dönem kazılarında fildişi köpek betimlemeli heykelcikler bulunmuştur. Mısırlılar, köpek iskeletlerini ya da mumyalarını özel mezarlarda saklamışlardır. Yunan mitolojisinde köpek; *Artemis*'in arkadaşı olmuş, *Apollon* da onun eğitimcisi. Çin mitolojisinde evlilik, sadakat ve refahın sembolü *Fu Dog* adında bir köpektir. Evlerin ve tapınakların girişlerinde koruyucu bir heykel olarak bulunur.

İslamiyet öncesi Türklerde on iki hayvanlı takvimde yıllardan biri köpek anlamına gelen ittir. Orta Asya'daki kimi Türk boylarında it başlı, sığır ayaklı bir kavimin varlığına inanılır. Ayrıca kocaları köpek kılığında olan güzel kadınlar motifi de *Altay Türk* masallarında anlatılır. *Dede Korkut* kitabında köpek dost ve kılavuz olarak yer alır. Kaşgarlı Mahmut'ta "kerkes" adı verilen kuşun yılda iki yumurta yumurtladığını, bunlardan birinin "barak" adı verilen tüylü bir köpek olduğunu yazmıştır. İslamiyet'ten sonra köpeklerle ilgili kimi olumsuz inanışlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, kimi mezheplerde köpek murdar bir hayvandır. Siyah köpek uğursuzdur. Melekler köpekli eve girmez. Köpeğin değdiği her şey kirlidir. Gece köpek uluması felaket ya da ölümü çağırıştırır. Köpekler sadece sürülerin kollanması, bekçilik ve av için beslenmelidir.

1910-1912 yıllarında İstanbul'da yaşanan köpek kıyımından söz etmeden geçemeyiz. Kapitalizm rüzgârıyla sanayileşen Avrupa'da parfüm/kimya sanayi için köpekler kullanılmaktadır. Avrupa kentlerinin sokak köpek nüfusu azalınca Fransa, Osmanlı ile İstanbul'daki sokak köpeklerinin satın alınması için bir anlaşma yapar. Köpeklerin toplanma işi önce işsiz güçsüz kabadayı tiplere verilir ama halk karşıdır bu işe. Direnir. Devlet ordu güçlerini kullanarak 80 bin köpeği Tophane'de toplar. Ama Fransa'dan beklenen gemi gelmez. Geçen sürede köpeklerin beslenmesi ve bakımı sorun olmaya başlar. Fransa'ya fiyatın yarıya indirildiği bildirilse de Fransa yanıt vermez. Köpeklerin Tophane'de bekletme olanağı kalmaz. Sonunda köpekler Marmara'daki Sivriada'ya gönderilir ve bakımları orada sürdürülür. Fransa anlaşmayı iptal ettiğini bildirince köpekler adada terk edilir. Halk, köpeklerin bakımlarını sürdürmeye çalışır, adaya yiyecek taşır. Ama bir yanda yoksulluk diğer yanda denizdeki sert iklim koşulları bu çabalara engel olur. Halk çaresiz kalır. Köpekler açlık ve susuzluktan can vermeye başlar. Köpeklerin çıkardığı haykırışlar, acı dolu sesler İstanbul'dan duyulur. İnsanlar geceleri uyuyamaz. Sonraki 2-3 yıl boyunca sahillerden, ölen köpeklerin kokuları hissedilir. Birçok insan evlerini kapatıp gider. Resmi kayıtlarda "Sivriada" olan adanın adı halk arasında "Hayırsızada" olur.

Voltaire, "Cahil Filozof" adlı kitabına dört soru sorarak başlar: "Sen kimsin? Nereden geliyorsun? Ne yapıyorsun? Ne olacaksın?" Ardından da bu sorulara kendini evrenin merkezine alan hiçbir canlının doğru yanıtı veremeyeceğini söyler. Doğruya giden yolu kendimizi evrenin yalnızca bir parçası olduğumuzu kabul etmemizin yanında diğer canlıların varlığına saygı duyarak bulabileceğimizi ekler. İnsanın toplumsal yapıya bakarak kendini doğanın kralı, hükmedicisi olarak görmesi büyük bir aymazlıktır. *Voltaire*'in deyişiyle insan doğanın yalnızca bir parçasıdır. Sahibi değildir.

Voltaire'in bakış açısıyla "sokak köpekleri" sorununa çözüm için bir dizi kabul ve eylemin yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

1- Modern bir ülkenin sokak köpeği politikası: "Köpekler sokakta değil insanın yanında yaşmalıdır" olmalıdır. Ama modern ülke insanların sokaklarda yürürken köpeklerden endişe duyması, yaşamının sokak köpekleri nedeniyle tehlikeye girmesi, insanların sokak köpekleri nedeniyle yaşamlarını kaybetmesi de (veya kuduza yakalanması) kabul edilemez.

2- Köpeklerin sağlıklı bir şekilde yaşam sürme hakkı vardır. İnsanların köpeklerle olan ilişkisinin diğer bütün hayvanlardan farklıdır. Köpekleri yaratanın ve sokağa itenin insan olduğu unutulmamalıdır. Köpekler, yabanda yaşarken kentlerimize gelip sokaklarımızı işgal eden zararlılar değildir.

3- Yalnızca ötanaziyi (ya da uyutma, öldürme gibi başka ad altında) eylemi merkeze alan yöntemlerin uzun vadede sonucu başarısızlıktır. Çünkü görülmüştür ki, uyutularak sokaktan alınmış köpeklerin arkalarında bıraktığı yaşam alanları (nişler) diğer köpeklerce hemen doldurulmuş ve yeni kaynaklara erişimleri nedeniyle de üreme hızları artmış, sonuçta köpek nüfusu eski sayılarına hemen gelmiştir.

4- Yetişkin sokak köpeklerinin ömrü 4-6 yıl arasındadır. Bu nedenle eski yasanın da temeli olan "Yakala-Kısırlaştır-Bırak" yönteminin etkin biçimde uygulanmasıyla sokak köpekleri nüfusu birkaç yıl içinde doğal yolla azaltılabilir. Ayrıca kimi köpeklerin saldırganlığı durumunda kısırlaştırma işlemiyle birlikte kimi ilaçlarla da saldırganlık azaltılabilir. Ek olarak aşılama, barınak-iyileştirme-sahiplendirme merkezleri, gıda atık yönetimi, sınırlı ötanazi ve ileri teknoloji kullanımı gibi yöntemlere de başvurulmalıdır.

5- Etkin mücadele sürecinde imece yöntemiyle halk işin içine sokulmalı, insanlar eğitilerek köpeklerin sağlık durumunu izleyecek küçük kümeler kurulmalıdır.

6- Barınakları işletmek maliyetlidir. O nedenle buralar kesinlikle kalıcı yaşam alanları

olarak görülmemelidir. Barınaklar, getirilen köpekleri tedavi etmeli, çipleri yoksa çip takmalı, sahihsizlerse kısırlaştırmalı ve sahiplenilmeye çalışmalı, bu olmazsa köpekler alındıkları yerlere bırakılmalıdır. Tüm süreç asla birkaç günden fazla olmamalıdır.

7- Sorun, çözümünü yalnızca yerel yönetimlere bırakılmayacak kadar büyüktür. Uygulama yerel yönetimlerce yapılsa da gereken ekonomik kaynağın merkezi yönetimce sağlanması şarttır. Bunun için mevcut vergilere eklenecek makul oran ile bir fona kaynak akışı sağlanabilir.

Sonuç olarak; insan köpekleri evcilleştirerek doğalarından koparıp önce kabilelerine sonra evlerine, bahçelerine aldı. Onları kendine yararlı hale getirdi. Tekrarlarsak, insanın köpekle bağı hayvanlarla olan bağından çok farklıdır ve özeldir. İnsan köpekleri sokaklara iteleyerek doğalarına aykırı bir yaşama zorlayamaz ya da "ötanazi-uyutma" gibi gerekçelerle katledemez, binlerce yıllık yoldaşına ihanet edemez. İnsan köpeğe karşı sorumludur. İnsanın tür bilinci bunu gerektirir.

Köpeklerin hakları korunmalı, hak ettikleri sevgi ve sağlıklı yaşam için tüm olanaklar zorlanmalıdır. Hiçbir maddi harcama onlar için fazla olamaz. Devlet bu konuda niyetinin insani olduğunu göstermek zorundadır. Ardından gereken destek ve yardımı halk zaten verecektir.

"Hayırsızada" zihniyetine bir an önce son verilmelidir.

Öldüren bu yasa geri çekilmelidir.

10 Mayıs 2024'de irdelendi.

TUHAF BİR KADIN*

Leyla Erbil

Gülay YEŞİLİPEK

Yazar Leyla Erbil'in bugüne kadar 13 bas-
kı yapmış olan *Tuhaf Bir Kadın* romanı her
şeyden önce biçim açısından dikkat çekiyor.
Dört bölümden (Kız, Baba, Ana, Kadın) olu-
şan romanda yazar, her bölümü farklı biçim-
de yazmıştır. KIZ başlıklı ilk bölüm, birinci
tekil anlatımla *günce* biçiminde; BABA baş-
lıklı ikinci bölüm ise *bilinç akışı* yöntemiyle
yazılmıştır. ANA bölümünde, baş karakter
Nermin birinci tekil olarak *anlatıcı* konumda.
KADIN başlıklı son bölümdeyse Nermin'in
yaşadıkları üçüncü tekil anlatımla yazılmıştır.

İlk bölümün başındaki "yıllık 50-52" no-
tundan güncenin 1950'lerin ilk yıllarında
yazıldığını anlıyoruz. *Leyla Erbil*, ilk bölümü
çatışmalarla örmüştür. Çatışmaların neden-
sellikleri nesnelere birliği sağlanarak gös-
terilmiştir. Genç kız yani Nermin, evde gele-
neklerine bağlı annesiyle, üniversitede farklı
toplumsal sınıftan arkadaşlarıyla, edebiyat
dünyasındaysa erkek egemen toplumsal ba-
kışla çatışmalar yaşar:

Evde kızını dini söylemlerle, uyarılarla
kontrol etmeye, baskı altına almaya çalışan
anneyle çatışan Nermin, aslında üstüne giy-
dirilmeye çalışılan toplumsal cinsiyet rolüne
karşı çıkar. Anne, kızının üniversitede oku-
masıyla hiç ilgilenmez, tam tersi okuduğu
için kızını aşağılar:

"Okul değil orası umumhane". (s. 21) "(...)

*görmüyorum ama bizden gizli bir şeyler yap-
tığını seziyorum. (...) Unutma ki bu dünyada
gizli kalan öteki dünyada yılanların, çıyanla-
rın yemi olacaksınız."* (s. 9)

Üniversitedeyse arkadaşlarının iki yüzlü
davranışlarıyla karşılaşır Nermin. Sınıf arka-
daşı Kevser'le flört eden Şeref'in, Kevser'in
hastalığı sırasında Nermin'e aşık olduğunu
söylemesi, Nermin'in Şeref'e yüz vermeme-
sine karşın Kevser'in onu suçlayan tavrı kar-
şısında şaşırır. İnsanların ne denli alçalabile-
ceğini görür. Yakın arkadaşı Meral'e güvenir,
fakat Nermin'i her gördüğünde yiyecek gibi
bakan abisi Bedri'den hoşlanmaz. Umutsuz-
luğa kapılır.

Dersleri asıp sık sık gittiği Balık Paza-
rı'ndaki küçük meyhane Lambo'da tanıştığı
yazar ve şairlere, yazdığı şiirleri çekinerek
gösterir. Onlarla arkadaş olmaya çalışır. Ner-
min, bir süre sonra bir kadın olarak edebiyat
dünyasının erkeklerince eşit düzeyde kabul
görmediğini anlar. Onu bir birey, bir edebi-
yat sever olarak kabul etmediklerini, onu bir
cinsel obje olarak gördüklerini anlar. Nermin
bu bakışa açıkça meydan okur. Bu meydan
okuma karşısında kendilerini "aydın" kabul
edenlerin acıklı durumunu görür, onlarla
alay eder:

"Beyler' dedim, 'içinizde benimle yatmak
isteyen var mı? Bir tıss oldu. (...) gülmeye ça-
lıştılar ama gülemediler. 'Şaka etmiyorum'
dedim. 'Size borcum var, sizlere çok şey borç-
luyum. Dostluğunuzdan yararlandım, dağar-

ciğüm zenginleşti. (...) Bugün hepimizi ayrı ayrı tanıyorum. Türk aydınının hangi acular içinde kıvrandığını gözlerimle gördüm. Onların kadına ne gözle baktıklarını öğrendim..." (s. 47)

Buna karşın, üniversitede arkadaş olduğu kimi devrimci gençlere karşı içinde bir güven gelişmiştir. Devrimci gençler Lambo'daki yazar ve şairlerin aksine onunla eşit düzeyde arkadaşlık kurmuşlardır.

"Neden bilmem ama duygularım beni onlara doğru itiyor. Bana benzediklerini sanıyorum. Kötülüğe karşı geldiklerine inanıyorum" (s. 15) *"Kim bunlar? Kim olurlarsa olsunlar. (...) Onlardan olacağım ben de. Bizden öncekilere, ablalarımıza benzememek için her şeyi göze alacağım."* (s. 17)

Yazar, Nermin'in kişiliğinin gelişimini, annesiyle, üniversite arkadaşlarıyla, yazar ve şairlerle yaşadığı çatışmalarla adım adım nasıl geliştiğini gösterir okura. Son bölümde Nermin'i sosyalist bir aydın kadın olarak görürüz. Yazar, Nermin'in kişiliğinin bu yönde gelişimini üniversitedeki devrimci arkadaşlarına duyduğu güvenle temellendirmiştir.

Farklı kişilikler ve onların çelişkileri üzerine düşünen Nermin, insanlardaki bu çeşitliliği bir zenginlik olarak görmeye başlar: "

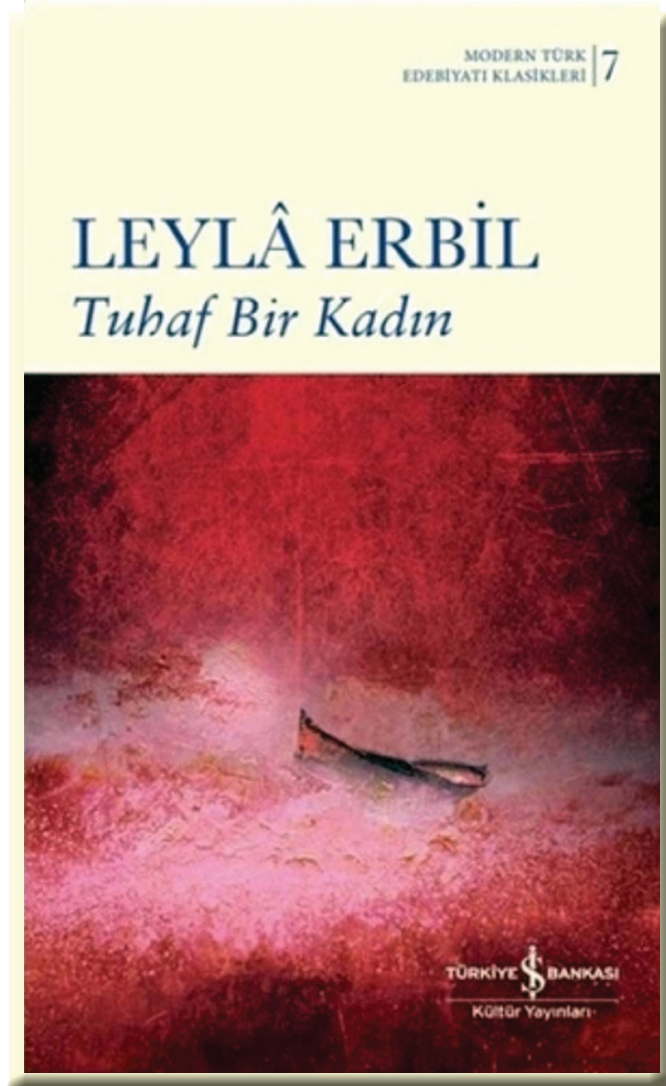
"İnsanlar, insanlar, insanlar. Şimdi salt insanlar ilgilendiriyor beni. Ne büyük bir zenginlik. Yeni bir insan tanıyınca başım dönüyor. Nasıl olduğunu, neler yapabileceğini anlayana kadar. Başımı döndürüyor gerçekten insanlar..." (s. 30)

Bu bölüm, Nermin'in özgürlüğünü elde edebilmek için, ana-baba evinden kur-

tulabilmek için Meral'in önerisiyle abisi Bedri'yle evlenmeyi kabul etmesiyle bitiyor. Nermin *"Bizden öncekilere, ablalarımıza benzememek için her şeyi göze alacağım."* diye kendisine söz verse de... Bu aşamada özgürlüğü için önünde tek seçenek olarak evliliği görür.

Leyla Erbil, BABA başlıklı ikinci bölümde, birinci tekil anlatımla, bilinç akışı yöntemini birlikte başarılı bir biçimde kullanmıştır. Ömrünün sonuna geldiğini anlayan Hasan, geçmişiyle hesaplaşma içindedir.

Yazar bu bölümü de çatışmalarla örmüşdür: BABA'nın tüm ömrü neredeyse çatışmalar içinde geçmiştir... En çok ta kızı Nermin'le çatışmıştır. Hasan (baba) ölmek üzeredir... çocukluğu, babasının ilk karısı RomRom Ana'yla anıları, evliliğinin ilk yıllardaki geçim sı-

kıntısı, kömürcü olarak gemilerde çalışmaya başlaması... Kuvvayi Milliye için İstanbul'dan Trabzon'a malzeme taşımaları, Yunan'a esir düşüp iki yıl esir kampında kalışı... çok sevdiği abisi Ahmet Kaptan'ın son günlerinde aklını kaçırmış gibi önüne gelene "*Suphi'yi kim öldürdü?*" diye sorması, Hasan'a da, "*Açık konuş, Suphi'yi sen mi öldürdün?*" diye sorması, Hasan'ın da "*Bana bak, al aklını başına, bunca adam ölüyor (...) anam ölüyor, oğlum ölüyor, Suphi'den ne bana...*" (s. 94) demesi yüzünden dargın ayrılmaları... çok sevdiği kızı Nermin'le sosyalizm, gelenekler ve din üzerine tartışmaları... Hasan özellikle bu konuda kendini de suçlar:

"*Evet suç benim, suç benim, ona tevekkülü öğretemedim... Tevekkül etmenin bir yenilgi olduğunu sanıyorlar, bir boyun eğme olduğunu sanıyorlar tevekkül etmeyi.*" (s. 70)

"*Yazık! Evladına yazık! (...) Azıcık inana bilseydi, gönlüne koyabilseydim o ilahi kıvılcımdan, o kadar ki akıllıdır...*" (s. 71)

Kızının herşeye sınıfsal bakışına da karşı çıkar, onun sol düşüncelerini bir türlü benimsemez. Nermin'in "*İşçisin sen baba, işçiliğini bil, sınıfına ihanet etmiş olursun baba...*" sözlerine Hasan geçmişteki kökleriyle karşı çıkar: "*Defol, defol karşımdan ander kalası kaybana, işçi sensin, benim dedem derebeyiydi, benim babam kapıkuluymuş...*" (s. 86)

Hasan'ın tüm yaşamı bir özet gibi anılar zinciri olarak hızla geçer zihninden. Yazar, bilinç akışı anlatım tekniğinin sağladığı kolaylıktan yararlanarak üstü sisli kalmış *Mustafa Suphi Olayı*'na¹ da yer vermiştir. Yazar, romanın Önsöz'ünde yazdığı gibi, onun kuşağı için bir takıntı haline gelmiş olan "*Mustafa Suphi'yi kim öldürdü?*" sorusunun olası yanıtları ölüme çok yaklaşan Hasan'dan gelir.

Hasan'ın son çatışması kızı Nermin, karısı ve damadıyla olur. Evinde ölmek ister ama onu hastaneye götürürler. Hasan'ın son sözleri... "*bu dünyada kim-seye kim-se-ye hak-kim helal ol-ma-sın.*" olur. (115)

Üçüncü Bölüm ANA en kısa bölüm. Nermin anlatıyor; annesinin isteği üzerine mev-

lütten sonra camiden çıkan akrabaları evine çaya çağırır. Nermin ilk kez evini akrabalarına yani halka açmaktadır. Bir oğlan çocuğu doğuramadığı için kocasının akrabalarının ayıplamalarına katlanan Nuriye, onları sevmez. Kocasını sağken, evin kapısına gelen bu insanları eve almamak için Nermin'e hep "*annem evde yok*" dedirtmiştir.

Babası ölene kadar akrabalarıyla ilgilenmeyen Nermin, şimdi evine çay içmeye çağırıldığı bu akrabaları, yani "*halkı*" inceler: "*Üzüntülüler mi? Belli değil. Hiçbir şey anlaşılmıyor yüzlerinden. Tanrıya inanıyorlar, ölmüş bir insana karşı görevlerini yerine getiriyorlar. Yaşamlarının anlamı bu kadar sade, bu kadar kolay.*" (s. 120)

Akrabalar, Nermin'in duvara astığı sosyalist düşürlerin adını duyunca ayağa fırlarlar... "*Desena komonis, desena komonis (...) kalkın, sürünmeyin bi yana abdestiniz bozulur, mürdar olursuz...*" (s. 127) "*Bu bizden değil, bu bizim kanımızdan olamaz; zaten bunun babası da bir tohaftı...*" (s. 128) diyerek giderler. Ana-kız evdekileri kovarlar. O zamana kadar kızını hep aşağılayan Nuriye bu kez kızına sahip çıkar onunla övünür.

KADIN bölümünde Nermin'i, kendini, evliliğini, halkı için yaptıklarını sorgular durumda buluruz. Mutsuzdur. Evliliği bitmiştir. On yıldır üyesi olduğu partinin genel başkanının "*halka inebilmek*" sözüne irkilen Nermin "*halka çıkmak*" sözünü daha doğru bulur. Halkına daha yakın olmak için Osmanbey'den Taşlıtarla'ya taşınır. Daha ilk günden komşularına piyanoyla müzik dersi verir ama hata yaptığını da hemen fark eder. Komşu kadınların ilk günlerdeki meraklı ilgisi uzun sürmez. Nermin'in komşu kadınların ziyaretlerinde düzenden, sınıflı toplumdan söz etmesiye ters teper. Nermin bu kadınlara nasıl ulaşabileceğini bilemez. Onların boş bakışlarını görünce, kendisi hakkında ne düşündüğünü merak eder:

"*Acaba ne düşünüyorlar (...) Benimle ne dargın ne barışık, ne yabancı ne içli dışlı olan insanların ne düşünüyorlar acaba? Bakışla-*

rında ne dostluk ne de düşmanlık seziliyor. Onların beni anlamasını, sevmesini istediğimi bilmiyorlar mı? Onlarla elimdekini, gözümdekini paylaşmak istediğimi " (s. 147)

Nermin kendi zihninde yarattığı bir halk imajına karşı ütöpik bir sevgi duyar ama karşılıksız bir sevgidir bu. Kapısının karla kaplı olduğu günlerde dahi mahallelinin arayıp sormadığı Nermin, sessizce annesinin evine döner.

Yazarın romanı örerken kullandığı en önemli nesne "halk"tır. Üniversite yıllarında kendisiyle eşit düzeyde arkadaşlık kuran devrimci gençlerin idealidir "halkı kurtarmak". Nermin de halka ulaşmak, "halka çıkmak" özellikle partiye katıldıktan sonra bir saplantı halini alır. Nermin, halkı bir bütün olarak görür. Onun gözünde halk, yüzyıllardır kandırılmış, sömürülmüş, saf ve temiz insanlardır.

Nermin'in yakın olmak istediği halk aslında yanı başındadır. Babasıdır halk ("halk bana derler", s. 84). Halk annesinin evlerine sokmadığı akrabalarıdır: "(...) kapımı açıyorum halkıma ilk kez..." "Halk girmeye başlıyor içeri..." (s.122)

Yazar, Türk aydınındaki kimi bakış açısı hatalarını ince hicivlerle eleştirir:

"kendine oy veren baba" diyen kızına baba serzenişte bulunur... "kendime oy vereceği, kendim nerede? (...) bana benzer kimse yok bu resimlerde." (s. 103) İşçi sınıfı mücadelesine katkı vermek için kurulan partiler gerçekten işçilerin partisi midir?

izlek

Leyla Erbil, içinde yaşadığı dönemi ve kendi kuşağını iyi gözlemlemiştir. *Tuhaf Bir Kadın* romanında ele aldığı iki izleği, Nermin karakterini tipikleştirerek işlemiştir. Nermin, "halkı kurtarmak" için dışarıdan bilinç aşlamak gerektiğini savunan, küçük burjuva aydını tipiğidir. Nermin, "halka çıkmak" söylemiyle hareket ederek taşındığı Taşlıtarla sakinlerince kabul görmez, dışlanır tıpkı Lamb'oda arkadaş olmaya çalıştığı edebiyat dünyası er-

keklerinin yaptığı gibi yabancı görülür.

Romanda Nermin aynı zamanda Türkiye'deki geleneksel toplum yapısı içinde kadına biçilmiş olan toplumsal cinsiyet rolüne karşı çıkan aydın kadın tipiğidir.

Leyla Erbil, romanda kurtarmaya çalıştığı halkı tanımayan, zihninde yarattığı halk imajının doğruluğundan şüphe etmeyen, "halka çıkmak" için çabaladıkça duvara toslayan küçük burjuva aydınımızın eleştirisini hicivli bir biçimde yapmıştır.

Dipnot

1-Romanı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'dan 13. baskısından okudum. Kitabın girişinde önceki kimi baskıların Önsöz'lerine yer verilmiş: 2001'deki altıncı, 2005'deki yedinci ve 20011'deki sekizinci baskıların Önsöz'leri. Leyla Erbil, kendisi ve sol çevreler için bir takıntı haline gelen "Mustafa Suphi Olayına" ilişkin bulabildiği belge ve yorumlara da kitapta yer verilmiştir.

* Leyla Erbil, *Tuhaf Bir Kadın*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2022.

Katılımcı Yorumları

Şükran CEYHAN - Leyla Erbil'in ilk okuduğum kitabı olan *Tuhaf Bir Kadın*'in başlangıçtaki "KIZ" bölümü şu an yaşı 50 ve üzerinde olan birçok kadın için hiç yabancı olmayan bir hikaye. Korunması gereken bekaret nedeniyle anne-kız çatışması... Tüm aileyle birlikte memleket sorunu haline gelen bekaret ve bu sorunun çözümünün ise evlilikte bulunması kaçınılmaz sonuç olarak anlatılır. Romandaki kadın karakterin kendisini şair olarak var etme çabasının yanında, yazar ve şairlerin takıldığı bir mekana giderek erkeklerin ege-men olduğu edebiyat dünyasında kendisine yer edinme çabasına da değinilir.

İkinci bölüm romanın kadın kahramanının babasının bilinç akışıyla iç çatışmalarının anlatıldığı "BABA" bağımsız bir bölüm gibi verilmiştir. Özellikle bu bölümdeki *Mustafa Suphi*'yi kimin öldürdüğüyle ilgili bölüm kiptan çıkarılsa bütünlük bozulmaz gibi bir duygu bırakıyor. Kitabın bu kısmını *Leyla Erbil*'in neden yazdığını ve özellikle her baskıda bu bölümü güncellediğini duymak kitabı tam olarak anlayamamış olmamı düşündürüyor. Sanırım tekrar baştan ikinci kez kitabı okumalıyım, dedirtiyor.

Üçüncü bölüm, kadın kahramanın annesinin anlatıldığı "ANA" bölümü... Babanın ölümünün ardından anneye bir nevi uzlaşma dönemidir. Anne; burada "KIZ" bölümündeki çatışmanın yerine, evlenmiş ve aralarındaki bekaret duvarını aşmış olan kızını artık akrabalarına karşı canla başla savunur durumdadır.

Dördüncü bölüm "KADIN" kahramanın siyasi görüşü doğrultusunda alt sınıfları tanımak için taşındığı Taşlıtarla'da yaşadıkları, evliliği, hayatındaki çelişkiler ve küçük burjuvalıktan kurtulamaması... Psikolojik bunalımları nedeniyle gittiği kayak tatilinde kendi iç çatışmalarıyla baş başa kalması anlatılır.

Kitabı bitirdiğimde roman, anlatı biçimiyle bir yarım kalmışlık hissi uyandırdı bende. Bölümler arasında bağlantı kurmaya zorladığımı fark ettim kendimi. Kitabın son bölümü olan KADIN'da baştaki bölümlerle sonuca bağlamak için, kadın karakterin dönüşümünü bulmaya anlamaya çalıştım durdum. Sanırım postmodern tarzda yazılmış bir romanı normal kalıplara sokmaktı benimki. Kopuk kopuk olan bölümleri birleştirmek... Çok alışık olmadığım tarzda yazılan bir kitap olduğu için zorladı ve çok keyifle okuduğumu söyleyemem...

İsmail BALIKÇI - *Leyla Erbil* ile ilgili genel izlenimim çok iyi bir kalemi olduğu. Daha önce de okumadığım bir yazar olduğu için bu düşüncelerden etkilenerok okudum *Tuhaf Bir Kadın*'ı. Ama tam bir düş kırıklığı.

Dil ve anlatım konusunda çok eksik bir eser olmuş. Şöyle ki dört farklı bölümde dört farklı anlatım yöntemi seçmiş ve bu anlatım yöntemlerinden sonuncusu yani kadın dilinden anlatılan hariç pek başarılı olamamış. Bunun yanı sıra karakterlerin kurgulanması tamamen bir felaket. Bir tane bile doğru kurgulanmış karakter yok. Ne Nermin, ne baba, ne ana, ne de Bedri...

Kitapta nesnelere rastgele gelişigüzel yerleştirilmiş birçok işlevsiz nesnemiz mevcut. Romandan çıkarılsa bile hiçbir kaybımızın olmayacağı Mustafa Suphi dipnotları, 600 liralık abiyeler olayı gibi nesnelere kitabı gereksiz uzatmış ve sıkılmış. Roman bu kadar kopuk olunca ister istemez ana fikrini de bulmak zor oluyor. Fakat *Leyla Erbil*'in iyi niyetinden şüphe etmeyip 'devrimler veya işçi hareketleri kendi toplum dinamikleriyle barışık olmalı ve halktan kopmamalı' olarak dile getirmek istediğini düşünüyorum.

Aydın KARAKÜÇÜK - Açıkçası bu yorumu yazarken epey bir zorlandım. Okurken yaşadığım sıkıntının aynısını bu satırları üretmeye çalışırken de yaşıyorum. Romanın eleştirilecek çok yeri var ama katılımcıların yorum yazma yerleri kısıtlı.

Öncelikle bu romanı biz niye seçtik ve okuduk? "Karşı Mahalleden", popüler, ödüllü birini okuyalım ama kendimize de çok işkençe yapmayalım dedik. Arkadaşlar *Leyla Erbil* önerisini getirdi. Yazarın yaşamına bakıldığında da bu seçim mantıklı geldi bana. Ama gerek okurken gerekse de irdelerken neresinden tutacağını bilemediğim bir romanla karşılaştım. Dahası irdeme toplantımızda

da aramızda tam bir uzlaşma olmadı. Kimi arkadaşlarımız romana iyi niyetle yaklaştılar ve yazarın edebiyatta denemeler yaptığını, yeni bir bakış açısı getirmeye çalıştığını söylediler. Doğal olarak bu yaklaşıma diyecek sözüm yok. Zaten hepimizin aynı yönde düşünmesi bizim de çok istemediğimiz bir durumdur. Ama bence yazar deneme yapsa da okuyucuya biraz saygısız davrandığını düşünüyorum. Bir başka romanını okumadığım için eleştiri dozumu kısacağım, umarım bu tarz yazılan romanı ilk ve tektir.

Roman diyoruz ancak her biri başka şey anlatan, dört farklı karakterin merkeze alındığı farklı uzunlukta dört bölüm var. Yer yer karakterler diğer bölümlere sarkıyor fakat aradaki zamanlar fazla olduğu için olanın bitenin nedenselliği zor anlaşılıyor. Dahası bir bölümde oluşan karakter bir başka bölümde karakterine uygun olmayan eylemlerde bulunabiliyor. Kısaca her bir bölümün konusu, kurgusu, anlatım dili, karakter oluşumu, teması, zamanı farklıdır. Yazarın derdi nedir dediğimizde sanırım sola ciddi bir eleştiri getirmek istemiş diye yanıtlayabiliriz. Karakterler, kurgu sağlam olmayınca bu eleştiri de kof kalmış. Örneğin karakterlerden biri olan Nermin'i genç kızlığından itibaren izliyoruz. Sorgulayan, araştıran, okuyan, çevresini eleştiren bir genç kızken daha sonra onu düşünce eylem birliğini kuramayan bir yetişkin olarak buluyoruz. Halktan kopuk, özentili bir kadın oluvermiştir. En çok eleştirdiği, neden evlendiğini anlayamadığımız kocasıyla olan tartışmaları bence romanın en can alıcı noktası olabilecekken yazar o çatışmadan kaçmıştır.

Bence "Tuhaf Bir Kadın" aynı zamanda tuhaf bir romandır.

Hüray KILIÇ - Leyla Erbil'in kendisi "tuhaf bir kadındır." Yazdığı romanlarda, öykülerde okuyucusundan hiç onay beklemediğini söylemiş.

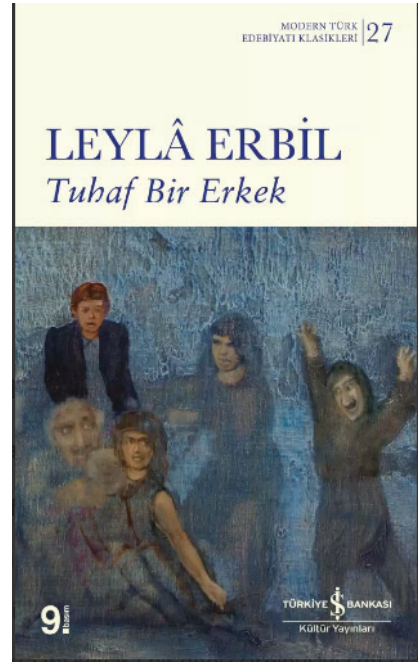
Leyla Erbil'in roman karakterinde tipik küçük burjuva davranışlarını görebiliyoruz. Muhafız oluşunu, düşünce ve bireysel özgürlüğün yanında duruşunu, ataerkil düzeni taşıdığını romanda bize gösteriyor. Ama öyle ince, kibar bir yazar tavrıyla değil aksine rahatsız edici, sert bir üslupla...

Romana bütün olarak bakarsak; aile, dinsel dogmalar ve geleneklere kafa tutuluyor. Özellikle bekaretin ilahlaştırılmasını, cinsiyet ayrımcılığını, kadının ötekileştirilmesini ve psikolojik şiddete uğraması anlatılıyor.

Alışlageldiğimiz estetik roman özelliklerini taşıyor. Yine de bu romanla *Leyla Erbil'i* tanıdığımıza sevindim. "Tuhaf Bir Erkek" diye de bir romanı varmış.

Bir söyleşisinde söyle demiş;

"Anlattıklarım kimler tarafından algılanıyorsa o kadardır, bunu zorlamıyorum. Taviz vermiyorum, ödüllere katılmıyorum, televizyonlara çıkmıyorum. Zor olan nokta okura yaranmak için yazmak noktasında. Bukalemun gibi değişiyorlar."

HACHIKO'DAN TARÇIN İLE ARKADAŞLARINA

Aydın KARAKÜÇÜK

Bu sayımızdaki sinema yazısı gerçek bir olaydan esinlenilerek çekilmiş *Hachiko* filmi üzerine... Ancak önce 1920'lerde yaşanmış bir olayın esinlendiği 2009 yapımı bu filmin ülkemizde görülen etkisine biraz bakmamız gerekiyor. Böylece sokak hayvanlarının, insanlıktan pay almamışların öne sürdüğü gibi bir tehdit değil, tersine insanlar için büyük bir sevgi, moral ve dayanışma kaynağı olduğunu örneklemiş olacağımı umuyorum.

Tarçın, *Tombili*, *Tommy*, *Rocky*, *Rodi* ve bir başka *Tommy*... Bunlar İstanbul'da yaşadıkları semtlerde halkın sahiplenip bakımlarını üstlendiği ve adlarının tüm İstanbul'a hatta dünyaya nam saldıği sokak hayvanlarıdır. Ortak özellikleri hepsinin heykellerinin yapılmış olmasıdır.

Tarçın, adını tüylerinin renginden almış bir sokak köpeği. Kadıköy, Moda ile bütünleşmiş ve tüm mahalle sakinlerinin can dostu olmuştur. Moda'nın sokaklarında dolaşan herkes *Tarçın*'a rastlayabilirmiş. Halkın ve esnafın *Tarçın*'a yoğun ilgisi ve sevgisi söz konusuymuş. Kötü havalarda birçok eve misafir olmasına karşın ilk fir-

satta sokağı yani özgürlüğü tercih edermiş. 18 yıl yaşamış. Ama bir gün ters yönde hızla giden bir araç *Tarçın*'ı uyrurken ezip sürüklemiş. Sürücü kaçarken mahalleli *Tarçın*'ı veterinere götürmek istemiş ancak olay yerinde ölmüş. Kaza sonrasında semtin tepkisi büyük olmuş. *Tarçın* için basın açıklamaları yapılmış, 1.000.000 tweet atılmış. Heykeltıraş *İskender Giray* da *Tarçın*'ın ölümüne sessiz kalamamış ve onun bir heykelini yapmış. Heykel bugün *Tarçın*'ın her zaman oturduğu ve uyuduğu sokağın köşesindedir.

Tombili bir kedi... Kadıköy Ziverbey'de bir sokakta yaşıyordu. Şişman olduğu için kendine has bir oturuş biçimi vardı. O oturuşu sosyal medyada çok ilgi çeker. Üzerine binlerce espri yapılır. Dünyada da beğenilir ve birçok ülkenin haber kanallarına çıkar. Sokak sakinleri üzerine titrer onun. Tüm bakımı, beslenmesi esnaf ve sokak sakinlerince karşılanır. Ancak bir gün böbrek yetmezliğinden ölür *Tombili*. Sosyal medyada binlerce imza toplanır ve bir heykelinin yapılması istenir. Kadıköy Belediyesi de *Tombili*'nin heykelini meşhur oturuş biçimiyle yaptırır ve her zaman yaşadığı kaldırıma koyar. Ancak heykel çalınır. Gelen tepkiler üzerine mi yoksa başka bir nedenden mi bilinmez çalanlar heykeli biraz hasarlı halde geri bırakırlar. Belediye, heykeli onarıp tekrar yerine koyar.

Tommy

Tommy, Kadıköy Fenerbahçe'de yaşayanların beslediği bir sokak köpeği... Yavruyken bir mahalleli tarafından yazlık yörelerde terk edilmiş olarak bulunup getirilmiş. Çok akıllı olduğu, trafik ışıklarına uyduğu, insanları korkuttuğunu anlayınca onları rahatsız etmemek için yolunu değiştirdiği söylenir. Kedilerle dostluğu çok belirgindir. Yavru kedileri emzirdiği bile görülmüştür. Ömrünün ileri yaşlarına kadar sokaklarda yaşar. Son zamanlarında tüm tedavilerine karşın zor yürür haldedir. Çoğunlukla da bir köşede uyulamaktadır. Bir gün, onu mahalleye getiren kişiyi aracına binerken görür ve ona doğru yalpalayarak koşmak ister. Koştuğu kişi dalgındır, onu fark edemez. Aracıyla *Tommy*'yi ezer. Daha sonra aylarca depresyonda kalır. Heykeltıraş *Ümit Öztürk*, *Tommy*'nin kedilerle dostluğunu işleyen bir heykelini yapar. Bugün heykel mahallede görünür bir yerdedir.

Tam bir sokak hayvanı sayılmasa da söz edilmeyi fazlasıyla hak eden *Kaz Rodi*'den söz etmeliyim. Onu Aydın'dan getiren sahibi Kadıköy Balıkçılar Çarşısı'nda bir dükkan açar. *Rodi* kısa sürede çarşının maskotu olur. Esnaf uğur getirdiğine inanarak balık ve salatalarla besler onu. *Rodi* de zaman zaman kanatlarını açarak çalımlı bir şekilde ortalıkta dolaşır. Özellikle çocuklar onunla fotoğraf çektirmeye bayılırlar. *Rodi* kısa zamanda İstanbul'da tanınır. Öyle ki o dolaşırken çarşıda insan trafiği kilitlenir. Ama bundan kimse şikayetçi olmaz. Kadıköy Belediyesi *Rodi*'nin bir heykelini yaptırır ve çarşının merkezine koyar. O

heykel de bir süre sonra çalınır. Esnaf yeni bir heykelin yaptırılmasını ister ama yapılamaz. Bir gün alacak verecek sorunu nedeniyle *Rodi*'nin sahibi öldürülür. Sahibinin yokluğuna dayanamayan *Rodi* depresyona girer, adeta bir ölüm orucuna başlar. Tüylerinin parlaklığı gider. Esnaf ve hayvanseverler tedavi ettirmeye çalışsalar da sonuç alamazlar ve *Rodi* sahibinden yaklaşık bir yıl sonra ölür. *Rodi* ile sahibinin "Rodi'nin Bir Günü" adını taşıyan bir belgesel youtube'da bulunmaktadır.

Bu örneklerle Nişantaşlı *Tommy* ile *Floryalı Rocky*'yi ekleyebiliriz. Sonuçta bu hayvanların hepsi belki yaşadıkları çevreyle özdeşleşmiş, insanların sevgisini kazanmış, heykelleri yapılmış hayvanlardır. Onlar; insanların yaşamına dokunmuş, yaşama evrensel değerler katmışlardır. İnsan-hayvan birlikteliğinin en güzel örneklerini sergilemişlerdir. İçlerindeki en saf ve temiz sevgiyi insanlara göstermişlerdir. Bunların yanında heykeli olmayan ama en az yukarıdakiler kadar insanlarca sevilmiş ve bağ kurulmuş hayvanlar da mutlaka var-

Kaz Rodi

dır. Onlar ancak dar çevrelerinde tanınmakla kalmışlardır. Keşke onların da birer heykelleri olsa, adları unutulmasa... Ne yazık ki ülkemizde bu tarz bir vefa ve sevgi gösterme alışkanlığı yok. Belki bugün Tarçın ile arkadaşlarının heykelleri de olmayabilirdi. Eğer *Hachiko*'nun filmi olmasaydı.

Bir Gerçek...

Bu sözü edilen yasayla sokak hayvanlarımızı artık yaşatamayacağız. *Tarçın*'ın heykelinin açılışında konuşan Heykeltıraş *İskender Giray*'ın sözleri bizlere yıllar öncesinden yapılmış bir uyarıymış aslında. Ne demişti? "Tarçın heykelinin yapılış amacı çok sevdiğimiz *Tarçın*'a özlemimizin yanında, hatta ötesinde ülkemizin hayvan hakları konusundaki eksiklerini vurgulamak ve Antik Çağlarda hemen her coğrafyada kutsallaştırılan, mitlere konu edilen hayvanların günümüzde geldiği noktadaki tezatı vurgulamaktır. Bir türlü dengeyi bulamamış insanlık, hayvanları coğrafyalarla şekil değiştiren zulümlere maruz bırakmaktadır. Bu düzende ülkemizin yeri maalesef ki en kötüler arasındadır. Günümüzde hala, belediyelerce yapılan toplu hayvan zehirlemelerinin olduğu, köpek dövüşlerinin yapıldığı, para karşılığı nesli tehlikede hayvanların avına izin verildiği ülkemizde, hayvana yapılan her türlü şiddet ve tecavüz cezasız kalıyor."

Hachi

A dog's tale

Hachiko Olayı...

Film, bir Amerikan filmi. Ama dayandığı gerçek olay 1920'li yıllarda Japonya'da geçiyor. Temelinde güçlü bir sadakat var. Bu zor kavramı bir insanla hayvan arasında işlemek de oldukça güç bir iş aslında. Usta bir senaristle, güçlü oyunculukla ve en önemlisi yaşanmış bir olaydan hareket edilmesiyle tüm zorluklar rahatlıkla aşılmış, ortaya yediden yetmişe herkesi elinde mendille izleyebileceği bir film çıkmış.

1924 yılında Tokyo Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde görev yapan Japon Profesör Dr. Hidesaburo Ueno, küçük bir köpek yavrusu bulur. Profesör Ueno, köpeğe Japoncada "sekizinci" anlamına gelen Hachiko adını verir. Safkan akita cinsi beyaz bir erkek olan *Hachiko*, bir sabah üniversiteye gitmek için evden metroya kadar yürüyen sahibine eşlik eder. Sahibi ilk önce onun gelmesini istemez. Çünkü kaybolacağından endişelenmiştir. Ama *Hachiko* ne yapar eder onunla gelir. Metronun dış kapısında sahibini uğurladıktan sonra da eve döner. Akşam da sahibini üniversite dönüşünde metronun çıkışında karşılar. Profesör Hachiko'yu kendisini beklerken görünce çok şaşırmıştır. Bu akıllı köpek, sahibinin eve dönüş saatlerini hesaplayarak ve aynı yolu kullanacağını düşünerek metronun önüne gelmiştir.

Ondan sonraki bir yıl boyunca, Hachiko her sabah sahibini metroya kadar götürür ve her akşam iş çıkışında da metronun önünde karşılar. Hiç saatini şaşırılmaz. Ancak bir akşam metrodan profesör çıkmaz. Hachiko metronun kapısında gece boyunca bekler. Bir sonraki akşam profesör yine yoktur. Profesör hiç gelmeyecektir aslında. Çünkü üniversite'de kalp krizi geçirip ölmüştür. Bunu bilmeyen Hachiko, yıllar boyu sahibinin geleceği ümidiyle metronun çıkışından ayrılmaz. Köpeğin 10 yıl boyunca sahibini özlemle beklemesi sırasında, orada yaşayan halkla da arasında özel bir bağ kurulur. Halk ve esnaf onu besler, bakımını

yapar. Hachiko sadakatinden vazgeçmeden orda ölür. Hachiko'nun bedeni sahibinin küllerinin olduğu mezarlığa yanı başına gömülür. (Kaz Rodi de sahibinin Karacaahmet'deki mezarının yanına gömülmüştür.)

Japonlar, yüreklere dokunan ve zamanla sadakatin sembolü haline olayın anısına Hachiko'nun bronz heykelini sahibini beklediği yere 1938 yılında dikerler. Ancak heykel 2. Dünya Savaşı'nda cephane olarak kullanılmak üzere eritilmek zorunda kalınır. Savaş bittikten sonra 1948 yılında heykel tekrar yapılıp aynı yere konur. Hachiko o günden sonra bir daha hiç yalnız kalmaz. Günümüzde dünyanın birçok yerinden gelen insanlar, Hachiko Heykeli'ni ziyaret etmekte ve anısını yaşatmaktadır. Metro hatlarından birisinin adı "Hachiko" olarak değiştirilmiş ve heykelin bulunduğu çıkışa "Hachiko-Guchi" adı verilmiştir.

Film üzerine kısa birkaç not: ...

Film, nüfusun ve trafiğin az olduğu küçük bir kasabada çekilmiş. Belki Tokyo gibi kalabalık bir yer seçilseydi, bir köpeğin her gün araç ve insan trafiği arasından geçip metro istasyonunda sahibini beklemesi çok daha vurucu olabilirdi. Film yetişkinler kadar çocukları da çok etkileyen bir akışla verilmiş. Bence filmin yine de aksayan yerleri var. Özellikle profesörün eşinin Hachiko'yu neden istemediği temellendirilmemiş. Daha-

si köpek çok çabuk terk ediliyor ve yıllarca aranıp sorulmuyor. Bu senaryo tekniği açısından anlaşılır belki ama biraz düşünülünce yanıtız bir soru oluyor.

Yukarıda belirttiğim gibi film bir Hollywood yapımı ve ana akım sinemada belli bazı kalıplar vardır. Hatchiko da o kalıplara uydurulmuş bir senaryo sonuçta. Bu açıdan bakılırsa mesajını verdiğini söylemeliyim. Hatta biraz daha ileri gidip tüm çocuklarımıza izletilerek hayvanlar konusunda farkındalık oluşturmalıyız diyebilirim. Bugün ülkemizde sokak hayvanlarına karşı olan vicdansızlığı anlamıyorsa biraz da eğitim sistemimizin bu konuları eksik bıraktığındandır diyebiliriz.

Katılımcı Yorumları

Şükran CEYHAN - Filmin başkarakterinin bir köpek olması nedeniyle doğrudan çatışma üzerine kurulan duygusal bir film... Film, Hachiko'nun duygusu üzerinden yürüyor ve büyük küçük tüm insanları içine alıyor. Özellikle şu günlerde ülkemizde çıkarılan hayvan hakları yasasının hayvanseverler üzerinde yarattığı etkiyi göz önüne alırsak Hachiko gibi köpeklerin öyküsü bir çok insanı derinden sarsacaktır. Hayvana bir nesne gözüyle bakanlar Hachiko'daki duygunun varlığını ve yoğunluğunu göz ardı etmektedirler. Evcil hayvanı olan herkes bilir ki hayvanlar bir nesne değil, candır. Çok özeldir. En önemlisi her canlı gibi yaşam hakkı vardır.

Suna CAN - Hachiko filmini teknik olarak değil de filmin bizlere vermeye çalıştığı mesajın ne olduğu ile ilgili birkaç satır yazmak istiyorum. Film, bir köpeğin öyküsünden çok insanlara öğretilmeye çalışılan vefa, sadakat duygusunun öyküsüdür. En güzel yanı da insanlık, bir köpekten öğreniyor/öğrenmeye çalışıyor bu duyguları. Hele ki hayvanların yasaya uydurularak katledilme kararı/düşüncesi beni derinden etkiliyor, üzüyor. İnsanoğlunun nankörlüğü bir kez daha tescilleniyor kendi tarafımda. Farklı bir yol bulunmalı. Öldürmek, uyutmak bir çözüm değil. Bu dünya yalnızca bize ait değil. Biz bu dünyanın efendisi de değiliz. Hiçbir canlının hiçbir canlıya karşı üstünlüğü yoktur. Birlikte, bir arada yaşamının yollarını bulmalıyız. Filmde, Hachiko adlı köpek yıllarca gelmeyecek olan sahibinin yolunu gözlemiştir. Yaz, kış demeden tren istasyonunda beklemeyi sürdürmüştür.

İnsanlar arasında böyle bir dostluk çok zor kurulabilmekte ve yaşatılabilmekte. Kaçımızın Hachiko gibi bir dostu vardır dünyada? Yaşamınızda, Hachiko gibi dostluklar kurabilmeniz dileğiyle...

Ayşe MUTLU - Kalamışlı Tommy'nin heykeli yolumun üzerindedir. Onu her görüşümde aklıma Hachiko gelirdi. Filmi ailece izlerken kimimiz hıçkırıklarını gizlemeye çalışmış, kimimiz de salmıştı kendini... Birçok sahne geçen zamana karşın hep aklımın bir köşesinde net durmaktaydı. Film öyküsü önce bana biraz abartı gelmişti ama sonra yaptığım araştırmada öykünün büyük oranda gerçeğe dayandığını öğrenince film bir başka anlam kazanmıştı gözümde. O nedenle Tommy'nin heykeli de Hachiko'ya rakip, bir özentî ürünü gibi algıma yerleşti. Derken bir gün tesadüfen Tommy'i tanımış bir esnafla konuştum. Tommy'nin insanlarla kurduğu kendine özgü ilişki, kuşlara, kedilere gösterdiği cana yakınlık beni çok etkilemişti. Daha sonra bir başka biri kendi Tommy'sini anlattı. Çocukları korkmasın diye ön ayaklarıyla yere çömelip gözlerini kapatıp çocukların geçmesini beklermiş. Yani her mahalle sakinine ayrı dokunmuş Tommy. Bir sokak köpeği bu kadar mı iz bırakabilirdi. Açıkçası kendime çok kızdım. O heykel Hachiko olamazdı artık. O, Tommy oldu o gün.

Tommy veya Hachiko... Bu heykellerin, filmlerin anlattığı ne çok şey var aslında. İnsan hayvan arasındaki bağın saflığını, gücünü en önemlisi sadakati anlatıyorlar. Her birinin öyküsü çok güçlü, biricik. İvedilikle herkesçe bilinmesi gerekiyor. Bu hayvanlar belki de çevremizdeki birçok insandan çok daha fazla insani özellikler barındırıyor. İster istemez şu soru aklıma geliyor. Biz insanlar bu sevgiyi hak ediyor muyuz?

İNSANIN ÖYKÜSÜ

Ayten YILMAZ

İki milyon yıl gibi kocaman bir zaman diliminde var olduk. Yeryüzünün acımasız koşullarına uyum sağlayamayan türlerimiz yok olup gitmişken dik yürüeyebilen türümüz Afrika'da ortaya çıkıp yeryüzünün her köşesine yayılmayı başardı.

Tek amacı yiyecek bulmak ve uygun yerlerde yaşamaktı. Gittikleri coğrafyalarda uyum sağladılar. Ancak Homo erectusleri ayakta tutan en önemli şey alet yapabilmeleri, kullanabilmeleri ve ateşi kontrol altına alabilmeleriydi. Bu yüzden uzun süre varlığını koruyan insan türü oldular. Ateş özellikle yiyeceklerini pişirmede, pişmiş yiyeceklerin parazitleri yok etmede, sindirimi kolaylaştırmada, aynı zamanda ısı ve ışık kaynağı olarak kullanmada fayda sağladı. Bunun yanında yırtıcı hayvanları uzaklaştırmada ve en önemlisi etrafına toplanarak sosyalleşmede ateş insana büyük olanaklar sağladı.

Bugünkü insan olan Homo sapiens 300.000 yıl önce şekillendi.

İnsanoğlunun ilk devrimi alet yapabilme ve kullanabilmesiyle ikinci devrimi yerleşik hayata geçmesiydi. İki milyon ya da üç yüz bin gibi bir zaman diliminde insanoğlunun toprağa yerleşme süreci günümüzden 15.000, 20.000 yıl öncesine dayanır. Yerleşik hayat, toprağın ekilip

biçilmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, yetiştirilmesi gibi basit görünen ama insanoğlunun kaderini değiştirecek yeni bir yaşamın başlangıcıydı. Çünkü insanı bugüne getiren aile, ekonomi, devlet, din, kültür gibi yapılar yerleşik hayatın ürünü olacaktır.

İlk sömürü sistemi günümüzden 6.000 yıl önce başladı. Artık üreten köleler ve zamanı olan efendiler vardı. Bu da insanoğluna üçüncü devrimin kapılarını açacaktı: Yazının icadı... Yazı bir belleğin gelecek kuşaklara aktarımıydı. Bu anlamda yazı insanoğlu için önemli bir değerdir. Yazının icadıyla birlikte varlığı, evreni anlamlandırılmada yaratılan mitler, efsaneler, destanlar sözlü gelenekten yazıya dökülecek, mitolojiyi edebileştirecekti. Mitolojiden felsefeye geçiş ise günü-

müzdün 2500 yıl önce gerçekleşti. İlk felsefe dediğimiz "doğa felsefesi" Antik Yunan'da başladı. Amaç; varlığı ve evreni mitlerin ötesinde gerçekliğiyle kavramaktı. Bunun için kullanılacak tek araç gözlem ve akıl yürütmenin gücüydü. Doğa üzerine edinilen bu deneyimler Antik Yunan'ın oluşumu için önemli bir bilgi kaynağı, önemli bir birikim olacaktı. Ancak bundan sonra edinilen bu bilgi birikimiyle bilginin doğasını sorgulayacak sofistler Antik Yunan'da önemli bir değişim yaratacaklardı. Sofistler için bilginin en önemli kaynağı olan duyularımız yanıltıcıydı. Diğer bir sorun da maddenin sürekli değişimiydi. Bir başka sorun ise yazı olsa bile yazılı kaynaklara erişmek çok zordu. Bilginin akışı çoğunlukla sözlü gelenekle sağlanıyordu. Bu da bilgiyi kişinin algısına göre değiştiriyordu. Tüm bunlara dayanarak sofistler doğru bilgiye erişmenin mümkün olamayacağını ispat etmeye çalıştılar. Sofistler daha da öteye giderek bilginin nasıl kişiden kişiye değişen bir yapısı varsa ahlakın da kişiden kişiye değişen bir yapısı olduğunu söyleme cesaretini gösterdiler. Bu anlayış Antik Yunan dünyasının kavram ve ahlak anlayışlarını allak bullak edecekti. Çünkü bu belirsiz dünyada ne olursa olsun insanoğlu belli bir kavram, bilgi ve ahlak zeminine dayanmak zorundaydı.

Antik Yunan'ın bu kaotik ortamında imdada Sokrates yetişecekti. Sokrates duyunun yanıltıcılığı ve maddenin değişimi karşısında aklın hem duyunun yanıltıcılığını hem de maddenin değişimini takip edebileceğini dolayısıyla insanın aklıyla doğru bilgiye ulaşabileceğini savunuyordu. Ama Sokrates'in asıl derdi bilginin doğruluğundan çok ahlaklı. Nasıl ki akılla doğru bilgiye ulaşılabilirse, doğru bilgiyle de insan ahlaklı ve erdemli olmayı öğrenebilirdi. Döneme damgasını vuracak o ünlü sözünü söyledi: "*Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz. Kötülük cehaletten doğar.*" Sokrates bilginin doğruluğunu insanın kendini sorgulamasıyla ortaya çıkarabileceğini savunuyordu. Çünkü bu bilgiler bizde doğuştan vardı. Doğru soru ve sorgu-

lamalarla bu bilgileri ortaya çıkarabilirdik.

Sokrates'in öğrencisi Platon, Sokrates'in anlayışını devam ettirdi. Platon varlık, bilgi, ahlak, siyaset, sanat görüşlerini sistemli bir biçimde idealar dünyasına bağladı. Değişen maddi dünyayı duyunun yanıltıcılığıyla kavramak mümkün değildi. Bunu ancak akıl kavrayabilir ve görebilirdik. Bir anlamda Platon idealar dünyasıyla değişene ve duyunun yanıltıcılığına karşılık kavram dünyası oluşturmaya çalışacaktı.

Platon'un öğrencisi Aristoteles, Platon'un idealar teorisini çürütecek ve asıl varlık dünyasının duyusal maddi dünya olduğunu söyleyecekti. Ancak değişenin bilgisi olmayacağı için Aristoteles buna form madde anlayışı getirdi. İnsanoğlu maddi dünyayı biçimlemiş ve bu biçimin bilgisi ile bilgiden bilgi türetmiştir.

Böylece Antik Yunan Uygarlığı; zamanın en parlak, en sarsıcı, en devrimci düşünce dünyasıyla insanlık mirasına önemli katkılar sağladı. Antik Yunan'ın kurduğu felsefe okulları Roma döneminde de devam etmiştir. Askeriyesi, ekonomisi, sanatı, mimarisi, düşünce dünyasıyla güçlü olan Roma Devleti yıkıldığında felsefe okullarındaki bilgiler İran ve Mezopotamya'ya giderek oralarda felsefe geleneğini başlattılar.

Hunların doğudan Kuzey Avrupa'ya göçü, Kuzey Avrupa'daki toplulukların güneye inmesi kısaca Kavimler Göçü'yle Avrupa toplumları yüzyıllar boyunca bir varoluş mücadelesi verdi. Bu anlamda bilgi, dinin dogması altında yaşayacak yüzyıllar boyunca kendini gösteremeyecekti.

Bugün için skolastik felsefe adını verdiğimiz yani okullaşma hareketi Orta Çağ Avrupa'sında manastırlarda dini eğitim verecekti. Manastırlarda kötülük ve Tanrı'nın varlığına ilişkin problemler her ne kadar keskin, ölüme, işkenceye varan tartışmalar olsa da bu halka yansımayacaktı.

15. yüzyılın önemli bir ismi olan N. Kopernik bir Katolik piskopos danışmanıydı. Boş zamanlarında matematik, astronomi ve

Kopernik

harita bilimiyle uğraşıyordu. Güneş merkezli evren modelini "*Göksel kürelerin devinimleri üzerine*" başlığını taşıyan başyapıtını tamamen teknik terim ve anlatımlarla yazmıştır. Bu modern astronominin başlangıcı, bilim tarihinde bir dönüm noktasıdır. Öte yandan Avrupa'da yükselen ticaret, coğrafi keşiflerle artık Akdeniz sınırlarını aşmış okyanus ötesi ticarete erişmiştir. Kopernik'in devrim yaratan buluşu özellikle okyanus ötesinde ve ticarete değer kazanır.

Bundan sonra önem kazanan din karşısında bilim olacaktı. Çünkü bilim yeni kıtalara götürecekti, oraları tanıtacaktı bir alandı. Yeni kıtalardan ana karaya ham madde taşındıkça yatırımlar artacaktı. Ticaretle uğraşan bu yeni zenginler burjuvazi olma yolunda yalnızca bilime değil sanat ve edebiyata da değer verecekti. Özneyi ve insan aklını temel alan bu çağ aydınlanmanın kapısını açacaktı. Aydınlanma ile insan ergenlikten erginliğe erişecek, *Kant*'in deyimiyle aklını kullanma cesareti gösterecekti.

Bu yüzyıldan itibaren bilim, aydınlanma, akılcılık temel olacaktı. Ancak bunlarla beraber kiliseye olan güven kökten sarsılmıştı. İnsanı ayakta tutacak bir ilkeye ihtiyaç vardı. İşte bu ilke *Kant*'in getirdiği ödev ahlakıydı.

Bu ahlak iyi niyete dayalı koşulsuz ahlakı. Otonom güçle yapılan bu ahlakın amacı yalnızca koşulsuz iyiye dayanacaktı.

Bilim ilerledikçe makineleşme, seri üretim, yeni endüstri alanları genişleyecekti. Köylerini terk etmeye zorlanan köylüler, işçi mahallelerinde zorlu bir hayatın içinde mücadele edecekti. Zorlu çalışma koşullarında erkek emeği geçinmeye yetmeyecek, kadın ve çocuk emeği sermayenin sömürsü olacaktı. Matba-

acılık gelişecek, yayınevleri çoğalacak, yazılı kaynaklara erişim sıradan insanlara kadar ulaşacaktı. Aydınlanma ışığında akıl, deney, özgürlük, insan hakları, adalet, eşitlik gibi kavramlar sıradan insanın hayatına girecekti. Bu yüzyılda *Sanayi Devrimi* kadar önemli diğer devrim de *Fransız Siyasal Devrimi*'dir. Hak arama mücadelesinde bu devrim oldukça kanlı, zorlu ama insan hakları açısından yüzyıllara damgasını vuracak bir devrimdi. Bu yüzyıldan sonra İngiltere ve Fransa siyasi ve ekonomik birliğini sağlayacak yeni pazarlara açılacaktı. Artık ham madde ihtiyacından çok daha çetin olan pazar arayışıydı. Avrupa'daki diğer bir devlet: Almanya dağınık prenslikler hâlinde birbirleriyle mücadele ederken bu yarışa geç kalmıştı. Prusya Filozofu *Hegel*'in en büyük derdi bu dağınık Alman prensliklerini birleştirmekti. Bunu da hukuk felsefesi çatısı altında başaracaktı. *Hegel*'in diyalektik idealizmini en çok eleştirecek, yerden yere vuracak olan *Karl Marks*, kendi deyimiyle baş aşağı bulunan felsefeyi ayakları üzerine oturtacaktı. Böylece *Marks* ve *Engels* bütün tarihlere damgasını vuracak, tarihsel diyalektik materyalizmi gücü yettiğince savunacaktı. Dünya tüm ülkelerin temellerini kökten sarsacak yeni bir krizin

eşliğine gelmişti. Siyasi ve ekonomik birliğini sağlamış Almanya, pazar arayışındaydı. Bu durum diğer güçlü devletleri rahatsız etmiş, bu huzursuzluk Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'na neden olacaktı. Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın sonuçları da İkinci Dünya Paylaşım Savaşı'na neden olacaktı. Bu yüzyılda insanlık akla ve bilime olan inancını yitirmiş bunu yerini sezgicilik, varoluşçuluk almıştı. İkinci Dünya Paylaşım Savaşı'ndan sonra Avrupa sermayesi savaşı kendi ülkelerinden uzak tutacak ve bitmeyen Üçüncü Dünya Paylaşım Savaşı'nı Üçüncü Dünya Ülkelerinde devam ettirecekti. Bu zamandan sonra emperyalizm kılık değiştirecek küreselleşme adı altında çok daha büyük sömürüyü gerçekleştirecekti.

Bugün çok uluslu şirketler teknoloji ile dezenformasyon ve algıyı bir silah gibi kullanarak milyonlarca insanın yaşam biçimlerinin en ince ayrıntısına, en özeline kadar girerek ihtiyaçlarını belirlemektedir. Küresel sermayenin en önemli politikası ham madde kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu ve kimi Afrika ülkelerinin topraklarını güvensizleştirip el koymak ve istekleri doğrultusunda yönetmektir. Bu politikanın en elzem aracı da insanları dinlere, milliyetlere, mezheplere bölerek birbiriyle çatışma ve savaş içine sürüklemektir.

Bugün maalesef Üçüncü Dünya Ülkelerinde dünyanın gözü önünde büyük bir trajedi yaşanmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımızda coğrafya insanın kaderi değildir. İnsanoğlu o kaderi bilimle, sanatla, felsefeyle, tarihsel bilinçle aşmıştır. Üçüncü Dünya Ülkeleri kendi topraklarında, köklerinde olmanın verdiği güvenle, insanca yaşamının temelinde tarihsel bilincin değeri olduğunu kavradığında bugün yaşanan trajediyi, kaderini aşacaklardır. 2 milyon yıldır yeryüzünde insanlaşma mücadelesi veriyoruz. 2 milyon yıl boyunca zihin dünyamız beraber avlayarak, üreterek, paylaşarak var olmuştur. Beraberce bir şeyler yaptığımızda mutlu olmanın temeli işte buradan geliyor. Tarihe baktığımızda insanoğlu bütün zorlukları yine beraber mücadele ederek aşmıştır. Sömürüyü yaratan azınlığın karşısında ezilen çoğunluk bu bilinçle bugün yaşanan trajediyi aşacaktır. Fikri, bedeni emeğiyle yeni yeni dünyalar kuran bizler gözyaşlarımızla güzel yarınlara ulaşacağız.

MÜFREDAT

Cengiz ÖKSÜZ

Arapça bir sözcük. Arapça (frd) kökünden geliyor. Ferd, ferdi sözcükleri de aynı kökten. TDK'ye göre Bir bütünü oluşturan bireyler, ayrıntılar. Eğitim bilimi olarak öğretim programı.

Müfredat, öğrencilerin her bir sınıf düzeyinde ulaşmaları gereken hedefi ortaya koyar.

MEB yeni müfredat düzenlemiş ve düzenlediği müfredatı da yorumla açmış. Bizden görüş bekliyor.

Bu iktidar kesintisiz sekiz yıllık ilköğretimi kesintili 4+4+4 gibi ucube bir sisteme çevirerek dokuz yaşındaki çocuğu mesleğe yöneltti. Bu, eğitimbilime de Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne de aykırı.

Atatürk İlkeleri ve Atatürk programdan ve müfredattan kazandı. Nerdeyse tüm sınıfların programları zorunlu ve ek ders olarak Din Kültürü ve Ahlak dersi ile dolduruldu. Resim, müzik, beden eğitimi dersleri göstermelik hale getirildi. Matematik dersini kuşa çevrildi. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi çarpıtılarak yazıldı. Uzun süreden beri kimi tarih öğretmenleri *Atatürk'ü* Anadolu'ya Vahdettin gönderdi, diye ders anlatıyor. Anayasası laik olan Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında FIKIH dersi yani şeriat hukuku okutuluyor. Türkçe-edebiyat kitapları çağdaş yazarlara ve ozanlara kapalı...

Uzatmayayım...

4+4+4 sisteminin son dördü örgün eğitim dışında yani okul dışında yaygın eğitimde de okunabildiğinden yoksul kesimin özellikle kız çocukları lisede okuldan kopuyor. MEB, ülkemizde kaç öğrencinin okuldan koptuğunu bilmiyor. Yoksul kesimin kız çocukları bundan çok zarar görüyor. Son yıllarda okul çağındaki kızların evlendirilmesi arttı. Nikahı artık din adamları da kıyıyor.

Laik eğitim, bu iktidardan önce de çok yara almıştı. Son yıllarda laik eğitimden söz etmek olanaksız. Eğitime artık Diyanet İşleri ile tarikat ve cemaatler yön veriyor. Osmanlı'nın medrese kafası hortladı. Eğitimin birliğinden söz edilemez oldu.

Tüm meslek okul çıkışlılar üniversite sınavları için hazırlanıyor. Ülkemiz ara eleman sıkıntısı çekerken, Cumhuriyet'in üstünde titrediği meslek liseleri çöktü. Meslek lisesi deyince akla imam hatip lisesi geliyor. Diğer meslek liselerinin sorunları kimsenin umurunda değil.

Ülkemizin öğretmen yetiştirme geleneği yok edildi. *Mustafa Necati, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, İsmail Baltacıoğlu* gibi ülkemizin yüz akı eğitimcilerinin adlarını bile bilmeyen bir öğretmen kuşağı var. Bu kuşak, öğretmenlik için gerekli eğitimbilime sahip olamadan öğretmenlik yapıyor. Çoğunun alan bilgisi de sınırlı. Büyük çoğunluğu Köy Enstitülerinin adını bile duymamış...

İktidar uyguladığı eğitimle bizi Ortaçağ'a sürüklüyor...

Elbette en önemli sorunumuz ekonomi; ama yakıcı sorunumuz eğitimidir. Eğitimdeki akıl ve bilim dışı uygulamalara son demenin zamanı geçti, geçiyor...

İçimiz yanıyor!...

TARİH

SİVAS KONGRESİ

(4-11 Eylül 1919)

Suna CAN

Ülkemizin temelini atıldığı bir kongredir Sivas Kongresi. Üzerinden 105 yıl geçmiş. *Mustafa Kemal Atatürk* ve silah arkadaşlarının 4 Eylül 1919'da Sivas'ta gerçekleştirdiği bu kongreyle, Milli Mücadele yıllarında ulu-

1919'da yayınladığı Amasya Genelgesi'nde: "*Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir. Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" kararıyla birlikte Sivas'ta genel bir kongrenin toplanılması kararı alınmıştır.

4 Eylül 1919 Perşembe günü, saat 14.00'te bugünkü *Atatürk* ve Kongre Müzesi'nde *Mustafa Kemal* ve arkadaşlarının, delegelerin katıldığı Sivas Kongresi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atıldı. Bu kongre İstanbul Hükümeti'nin bütün engellemelerine karşın toplanabilmiş. *Atatürk*'ün: "Burada bir milletin kurtuluşuna karar verildi" sözünden de anlaşılacağı gibi Milli Mücadele'nin nasıl yürütüleceği ile ilgili kararlar alınmıştır. Bu kararlardan birkaçı:

Bütün milli cemiyetler, tek bir çatı altında

sal birlik ve beraberlik büyük ölçüde sağlanmış. 7 günlük çalışmanın sonunda ulusal bağımsızlık düşüncesi netleşmiş, bütün ülkeyi temsil edecek olan ulusal nitelikli Temsil Heyeti kurulmuştur.

Büyük Önder *Mustafa Kemal Atatürk*'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile birlikte fiilen Milli Mücadele başlamıştır. Oradan Havza, Amasya'ya geçmiş. 22 Haziran

birleştirilmiş Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır. Böylelikle Milli Mücadele tek bir merkezden yönetilmeye başlanmıştır.

Azınlıklara siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmeyecekti. Bu maddeyle azınlıkların Türk egemenliğinden kopması ya da bağımsız olması engellenmek istenmiştir.

Manda ve himayenin kesin olarak reddedildiği yerdir Sivas Kongresi. Böylelikle tam bağımsızlık amaçlanmıştır. Mandacılık ya da manda sistemi denilen yöntem I. Dünya Paylaşım Savaşı sonunda sömürgeci devletlerin Wilson İlkelerinden: "Hiçbir devlet, savaştan sonra topraklarına toprak katmayacak" ilkesini kendi isteklerine göre yorumlama biçimiydi. Buna göre "bağımsız olma, kendini yönetme" becerisine sahip olmayan uluslar Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) tarafından görevlendirilen "büyük bir devlet" tarafından eğitilecekti. Bu "büyük devlet" Milletler Cemiyeti'nin vekili olarak, belirlenen ulusu yönetecekti. Sömürgeciliğin kılıf değiştirmiş haliydi. Böylelikle Wilson'un "Yenen ülkelerin topraklarına toprak katmama" ilkesi çiğnenmemiş oluyordu. Bu yöntemle, yenen devletler; Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün gibi eski Osmanlı topraklarını manda yoluyla sömürdüler, kendi topraklarına kattılar. Günümüzde de "büyük devletler" "3. Dünya Ülkeleri"ne "özgürlük ve barış" getirmek için canla başla mücadele ediyorlar. Komşumuz Irak'a, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde ve nice "3. Dünya Ülkeleri"nde olduğu gibi.

İnsanoğlunun çıkar uğruna birbirini yediği şu dönemde, ölüm gibi bir gerçekliğin olduğu şu dünyada açgözlülüğün ne yeri olmalıdır ne de adı. Yunus Emre ne güzel söylemiş: "Bölüşürsek tok oluruz, bölünürsek yok oluruz." Mustafa Kemal Atatürk ve onun silah arkadaşları, yol arkadaşları ile Anadolu insanının elinde avucunda ne varsa bölüştüğü, birlik olduğu bir dönemdir Milli Mücadele Dönemi. Şimdi varsak, onların sayesinde.

Dünyamızda savaşın ayak seslerinin duyulduğu şu zamanda yazıma Mustafa Kemal Atatürk'ün sözüyle bitirmek istiyorum:

"Yurtta barış, dünyada barış."

KADININ HAKKI

Güldane BULUT

Gülşen gün doğmadan tarlada patlıcan topluyor, helkeleri sıralı dolduruyordu. Kardeşleri Mehmet, Raziye, Nurcan üçünün topladığı patlıcanlar Gülşen'in helke sayısını bulamıyordu. Gülşen iki de bir "ne yapıyorsunuz siz, kımıldanın bitirelim şu sıraları domuzluk yapmayın hayden der" kardeşlerine.

Güneş tarlanın tepesine tüm gücüyle inmişti. Nurcan, şalvarı giymiş başına bağladığı yemeni yüzünü kapatmış gözlerini açıkta bırakmıştı yalnızca.

- "Ablaaa başım yanıyor güneş tepeme oturdu" der Nurcan.

- "Mehmet, "len abla azıcık dinleyiverelim" diye sızlanarak helkeyi (patlıcan toplama kovanı) öteye fırlatır. Patlıcanlar harkın içine yuvarlanır. Gülşen bir kesek fırlatır, Mehmet'in sırtında dağılır kesek. Mehmet "Aaaaaaa aaaaaaa sırtım" diyerek öteye kaçar. Zeytin ağacının dallarına bağlanmış dokuma sabanın gölgesine doğru koşar oturur. Mehmet'in bağırmasına aldırmayan Gülşen hızlıca helkeleri doldurmaya çalışır. Yemenisinin altında ter damlaları kaşlarının üstünde toprağa damlar. Ömer'i merak eder. "Öğlen geçiyor gelmedi der" kendi kendine. Köy yoluna baktığında güneşin ışınlarıyla bir pus yağması görünür. Sıcakta dağ yolu seçilmez, Gülşen'in canı sıkılır.

- "Kızlarrrrr gidin gölgeliğe yemekliği çıkarın şimdi Ömer abi gelmek üzeredir ben de geliyorum" der. Mavi naylon ayakkabılar içerisinde ayakları pişen Nurcan ayakkabıları çıkarır yalınayak yürümeye çalışır. İki adım, üç adım yürüyemez toprak kızgın sac gibi ayağın altını yakar. Topallayarak yürümeye çalışan Nurcan'ı gören Gülşen:

- "Yürü yürü haftada bir tarlaya gelersen böyle olur. Güneşte pişen toprak seni yadigar. Okumanın kıymetini umarım anlarsın bilim üretirsin. Toprağın kıymetini anlarsan ekmek üretirsin, sallanma nazeli sallanma".

Öğlen vakti geçmişti Gülşen patlıcan dolu helkeleri tarlanın ucuna taşımaya başladı. Topladığı patlıcanlar küçük bir yığını oluşturduğunu görünce:

- "Vay be çocuklara bağıra çağıra epeyce toplamışız" deyip keyiflenir. Nurcan, traktör sesini duyunca köy yoluna bakar. Bir traktörün yaklaştığını görür. Gülşen, yorulduğunu duyumsar, oturduğu yerde boylu boyunca toprağa uzanmak ister.

- "Yorulдум yaa azıcık uzanıvereyim" demesiyle toprağın alevden sıcaklığına dayanamaz, yatmasıyla kalkması bir olur. Karnı acıkmıştır. Ayran çorbasını büyükçe bir kaseye koyar. Sac ekmeği, domatesleri dört parçaya bölüp soğanları içine doğrar. Ömer de sofraya yetişir.

- "İmdi çok acıktık yiyelim artık" der. Gülşen, yemek yerken Ömer'in ses tonundan sinirli olduğunu sezer. Dayanamaz sorar:

- "Ömer abi kötü bir şey yoktur köyde değil mi anam, çocuklar iyiler mi?"

- "Bacı, oğlun kızın anamın peşinde ahıra tavuğa koşup durur eyeeeler" der Ömer.

Gülşen gülerken,

- "Söyle söyle kime sinirlendin. Hacı mimi giller niye sana kız vermiyor. Traktörün, üzüm bağın, zeytinliğin var daha ne zıkkım isterler. Turşusunu kursunlar kızlarının.

Ömer, sinirle elindeki kaşığına sofraya bezinin üstüne fırlatır.

- "Bırak gülmeyi ben neye geç kaldım, senin kocan geldi de onun için geç kaldım. Adam haklı yaa. Bacım senin düşüncen bir kadına yakışan bir davranış değildir bence".

- "Hele de bakayım, eniştten sana ne dert yandı abi".

- "Sen kadın başına bağ, bahçeyle uğraşıyorsun, üzüm bağına pulluk, ilaç makinası alıyorsun. Bir de traktör kullanmak için ehliyet kursuna gidiyorsun, her bi işi sen yapmak istiyorsun. Olmaz böyle, kocan haklı".

Gülşen de kaşığına bırakır. Kararlı bir ses tonuyla sorar.

- "Niye yakışmasın bu işler bana. Ömer abi sen de kocam gibi düşünme Allah aşkına".

- "Emmee (ancak) kocan doğru diyor erkek işini kadın yaparsa ahlak bozulur. İmdi (şimdi) ayaklar baş olur. Kadının erkek işini yapması doğru değildir. O gün camide hoca vaz verirken dediği. Dinimiz emrediyor kadın kısmı erkeğin sözünde çıkarsa şeytana uyar, cehennemlik olur".

Gülşen çok sinirlenir bu sözlere. Başını hırsla kaldırır, dişlerinin arasından konuşur:

- "Hacı Mırrık'ın dokuz yaşındaki kız çocuklarını kart kart adamlarla imam nikahını kıyarak evlendirmesi caizdir dinimizce, şeytana uymak değil midir he abi. Sohbetlerini dinlemeye gittiğin o Hacı Mırrık'ın kafası sadece belden aşağı çalışıyor. Sübyancı, cinsi sapık bir zihniyet taşıyıcısıdır o. Bu heriften mi akıl alıyorsunuz puuuu ona da, onu dinleyenlere de".

Ömer Gülşen'i susturmak için bağırılmaya başlar:

- "Edepsizlik ediyorsun, günaha giriyorsun, kafirlik ediyorsun sus sus ne edepsizsin sen ne çirkefsin".

Gülşen onları sessizce izleyen Nurcan ve Raziye'ye baktı. Pes etmemeye kararlıydı.

- "Kadına tarlada sadece toplamak mı ya-
kışıyor he abiii. Babam beni yörüklerin Ali'ye
vermedi, keçi peşinde geziyor dedi. Kör olası
bu adama verdi. Topal Hasan'ın oğlu Mer-
sin'de memurdur, seni güzel yaşatır dediydi.
Memurlukla kirayı ödeyemez olduk abi sen
bunu biliyor musun? Mersin'de ben ev te-
mizliğine gidince ona sesi çıkmıyor enişten."

- "İyi ya sen de ev işlerine git, kadın işi
yaparsın doğrusu bu bacım, kocan haklı" der
Ömer.

- "Ev işlerine gittiğimde boşuna çalışmış,
boşuna yorulmuş gibi duyumsuyorum ken-
dimi. Sabahtan akşama kadar ter sırtımdan
akıyor, el alemin evini temizlerken. Yömiye-
mi alıyorum ancak yaptığım işin görünürü
yok. Görünürü olmayan tekrarlarla uğraşmak
beni sıkıyor. Tarlada çalıştığımda, çok yorulu-
yorum, tozlar tere karışınca sırtıma yapışmış
bir muşamba gibi oluyor. Ancak hasat za-
manı kasalardaki patlıcana, üzüm, zeytine
dokunuyorum. Çarşı pazarda dükkanlarda
gördüğüm kasa dizilerine dokunuyorum. Bi-
zim bağın üzümü diyorum elimi üzümde
gezdirim, içim kıpır kıpır. İmdi ev işlerin-
de hiç bir şey benim ürettiğim
değil anlıyor musun" der Gül-
şen.

Ömer bu kez gülerek konu-
şur:

- "Diyelim babam yarın
öldü, ben versem kardeşleri-
miz sana üzüm bağını hiç ver-
mez bacım bunu bilesin".

- "Haa haahhyyy hiç güle-
ceğim yoktu abi, bana babam
da, sen de, bir hak vermiyor-
sunuz. Bu hakkı Mustafa Ke-
mal Atatürk verdi. Cumhuriyet
1934 yılında kadınlara seç-
me, seçilme hakkını verildiği
zaman, baba malından pay

alma hakkını da verdi. Ben kocamın, senin,
babamın karşısında bi şeycikleri savunuyor-
sam Atatürk'ün bana verdiği özgürce yaşam
hakkındandır. Yoksa sizin gibiler biz kadınları
köleleştireceklerdi. Kimi ülke kadınları gibi,
burka içinde yaşayacaktık, insanlık dışı görü-
nüm içinde. Biz Türk kadınları Cumhuriyet'in
değerlerine dört elle sarılmamız. Sen aklını
yorma Ömer abi. Ben şalvarımı giyerim trak-
törün direksiyonunu üzüm bağının arasına
kırarım. Ürettiğime dokunacağım bunu an-
lasan iyi olur. Mersin'le köyün arası bir saatlik
yoldur. Bir saat önce beni şık bir giysi içinde
görürsün, bir saat sonra çiçek desenli şal-
varın içinde zeytin toplarken görürsün" der
Gülşen gülerek.

Nurcan ve Raziye'ye başıyla kalkın diye
işaret edip başındaki yemeniyi sıkılar.

- "Hacı Mırrık gibilerinin sohbetlerini din-
leyip insanlıktan bi haber yaşarsın emi abi.
Kaldır başını da dünya nasıl dönüyor bir bak.
Bindiğin traktörü kimler, hangi demirle, han-
gi ustalıklarla yaptılar, kafanı biraz bu gibi işle-
re yor" diyerek sofradan fırlayıp kalkar, hel-
keyi eline alıp tarlaya girer.

DÜŞÜNCE TARİHİ 1

Afşar TİMUÇİN

Şükran CEYHAN

"İnsan tarihiyle insandır. Bugünün insanını yakından tanıyabilmek, onun ne olup ne olmadığını bilebilmek için atalarımızın yaşam öyküsünü tüm düşünsel derinliği ve çeşitliliği içinde öğrenmek zorundayız. Elinizdeki kitap kökü bilinmez zamanlara dayanan bu yaşam serüvenini geniş çerçevede ele alıp inceliyor; felsefeyi, bilimi, sanatı yaratmış olan insanı bize tanıtmaya çalışıyor. Daha da insanlaşma yolunda gerçeği arayan o çok eski insanın kim olduğunu bilmekle kendimizi tanıma yolunda ilk adımı atmış olacağız "

Yukarıdaki tanım Afşar Timuçin'in *Düşünce Tarihi 1* adlı üçlü felsefe dizisi kitabının arkasına yazdığı tanım yazısından alıntıdır. 26 Temmuz'da aramızdan ayrılan Sevgili Afşar Timuçin Hoca'yı tanıma fırsatı bulmuş şanslı insanlardan biri olarak onun bizlere bırakmış olduğu çok önemli eserlerinden birine kısaca değinmek istiyorum. Afşar Hoca'yı bir kitap irdeleme grubu olarak 2016 yılında Kadıköy'de misafir etmiştik. Oldukça dolu dolu geçen ve dinlemeye doyamadığımız bir etkinlik olmuştu bizim için. Afşar Hoca bize estetik konusun-

da çok önemli bilgiler vermiş, bir sanat eserinde estetiğin öneminden bahsetmişti. Ve o gün hocanın *Düşünce Tarihi* kitap serisini ilk kez duymuştum kendisinden. Kitap okuyan ve irdeleyen bir grup olarak Hoca'ya hangi kitapları okumamızı önerdiğini, sormuştuk. Çünkü Hoca'nın estetik konusunda anlattıkları ile dumura uğramıştık. Bunun üzerine bize estetik ilkesine uyan bir kitap listesi vermesini istiyorduk ısrarla. "Hocam, peki biz ne okuyacağız?" diye çaresizce sordumuzda: Öncelikle *Düşünce Tarihi* serisini okumamızı söyledi. Ardından: "Bunu bitirdikten sonra, neyi okuyup okumayacağınıza siz kendiniz karar vereceksiniz" dedi. O anda Hoca'nın ne demek istediğini tam anlayamamıştım... O gün, toplantıdan çıktıktan sonra kitapçıya gidip Hoca'nın bu kitaplarını aldım ve kütüphanemde okunacak kitaplar bölümünde istemeden 2024 Mart ayına kadar beklettim... *Düşünce Tarihi 1'* i bu yıl mart

başında okumaya başladığımda elimden bırakamadım. Beni bu kadar içine alacağını düşünmemiştim. Kitap yukarıda Hoca'nın söz ettiği gibi insanın tarihiyle başlıyor, kurulan yıkılan uygarlıklar, düşünce tarihi, filozoflar, felsefe okulları çok akıcı bir şekilde anlatılıyordu. Kitabın dilinin sadeliği, anlaşılabilirliği, verdiği bilgilerin önemi beni büyülemişti. Okudukça diğer ciltleri de

okuma isteğiyle doluyordum. Bu kitabı niye daha önce okumadığıma hayıflandım. Bu kadar değerli bir eserin daha fazla tanıtımının yapılmasını ve hatta okullarda ders kitabı olarak okutulmasının ne kadar önemli olacağını düşünüyorum şimdi. Çünkü hem bu kadar derin hem de bu kadar çok bilgiyi güzel bir anlatımla vermesi, ezberin ötesinde merakla, zevkle okutması inanılmaz bir başarı... Bu kitabı burada uzun uzun anlatmam imkansız ama hala okumamış insanlar

için benim gibi geç kalmadan başlamalarını öneriyorum. Merak edenlere, kısaca 3 cildin içeriğini yazıyorum:

Birinci kitapta, *Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları*, özetle en eski uygarlıklardan en yeni uygarlıklara uzanan tüm dünya uygarlıklarında insan gerçeğini ve düşüncenin ilk dizgeci dönemini, Yunanistan'da felsefi düşüncenin gelişimini Orta Çağ'a kadar dönemin tüm düşünce akımları ve filozoflarıyla en sade biçimde anlatılıyor...

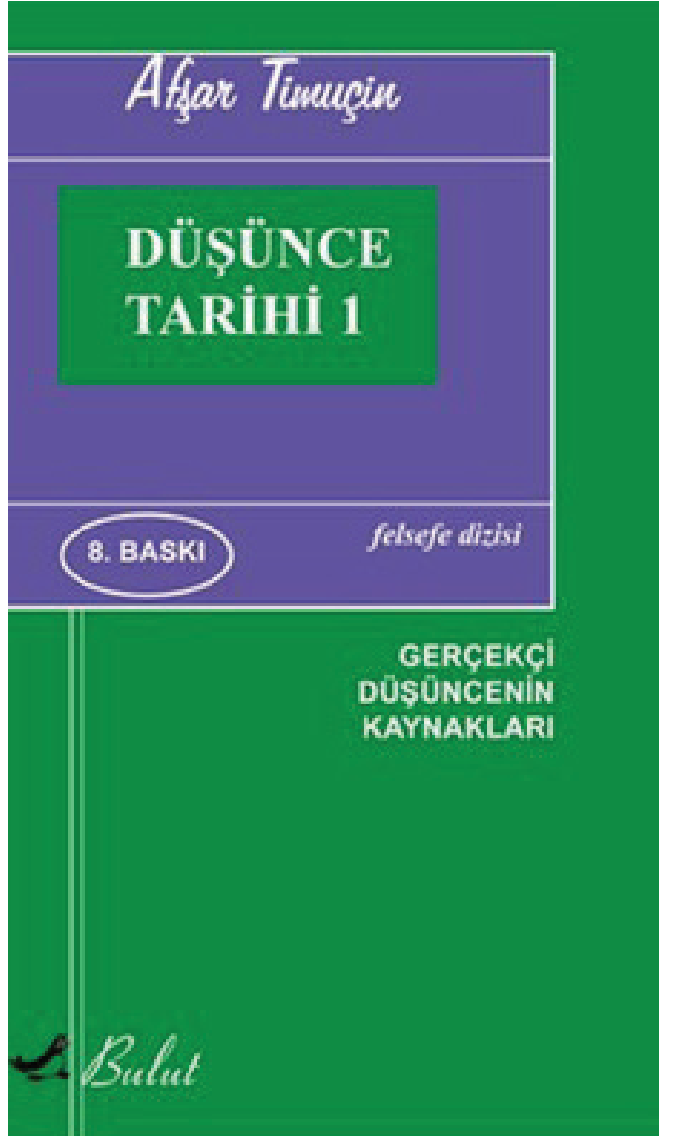
Düşünce Tarihi 2 ise *Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi*, Rönesans'tan 19. yüzyıla kadar işleniyor...

Üçüncü cilt olan *Düşünce Tarihi 3* ise *Gerçekçi Düşüncenin Çağdaş Görünümü* 19. yüzyıl ile 20. yüzyılları içeriyor.

Çok yönlü bir düşün insanı olan Afşar Timuçin'i buradaki kısıtlı satırlara sığdırmak imkansız... Felsefeci, şair, yazar ve çevirmen olarak çok önemli eserler vermiş, çok değerli bir hocayı geç tanıyıp erken kaybetmekten dolayı çok üzgünüm...

Yukarıda bahsettiğim eserleriyle inanıyorum ki ışığı hiç sönmeyecek. Kendisine bu satırlarla bir kez daha teşekkür ediyor ve en derin saygılarımla anmayı bir borç biliyorum...

Işıklar içinde ol Sevgili Afşar Timuçin... Kitapların bizleri aydınlatmaya devam ediyor...

ŞEYTANA MERSİYE

Nazım HİKMET

Köpeğimin adı Şeytan'dı
(dı)'lık adıyla ilgili değil,
Adına bir şey olmadı.
Adına benzemezdi de
Şeytanlar zalim olur,
Zalimler yalancı ve kurnaz,
Ama zalimler akıllı olamaz.
Köpeğim akıllıydı.
Biraz da ben öldürdüm köpeğimi,
Bakmasını bilemedim.
Bakmasını bilemezsen
Ağaç bile dikme.
Elinde kuruyan ağaç
Dert olur insana.
Yüzmek suda öğrenilir, diyeceksin.
Doğru.
Boğulursan
Bir sen boğulursun ama.
Kaç sabahtır uyanıyorum,
Dinliyorum ortalığı,
Kapımı tırmalayan yok.
Ağlamak geliyor içimden,

Ağlayamadığım için utanıyorum.
İnsan gibiydi.
Hayvanların çoğu insan gibidir,
Hem de iyi insan gibi.
Kalın boynu kıldan inceydi dostluğun buy-
ruğunda.
Hürriyeti, dişleriyle bacaklarındaydı,
Nezaketi, tüylü uzun kuyruğunda.
Göresim gelirdi birbirimizi.
En büyük işlerden konuşurdu:
Açlıktan, tokluktan, sevdalardan

